

Yayın Değerlendirme / Book Reviews

Yılmaz, Murat ve A. Çolpan Kavuncu (2014).
Türk Dünyası Başkentleri. Ankara. Hoca Ahmet
Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi.

Fırat Purtaş*

Osmanlı Türkçesinde “Şerefu’l mekan bi’l mekin” şeklinde ifade edilen meşhur bir söz vardır. Şehirlere, genel itibarıyla yerleşim yerlerine ruh veren ve sıcaklık kazandıran, orada yaşayan insanlardır. Büyük edebiyatçılar, sanatçılar ve devlet adamlarının yetiştiği şehirler, bu özellikleriyle diğerlerinden ayrı tutulurlar. Şehrin ya da ulusun tarihinde iz bırakmış şahısların adları ise caddelere, sokaklara, parklara ve meydanlara verilerek yaşatılır. Çoğunluğu İpek Yolu kentleri olarak adlandırılan, Türk dünyası başkentleri de özelliklerini, meskunlarından ve onların taşıdıkları kültürden almaktadırlar. Türk cumhuriyetlerinin başkentleri arasında benzerlikler kadar, detaylara inildiğinde farklılıklar da söz konusudur. Bu, aynı zamanda Türk kültürünün zenginliğinin ve çeşitliliğinin bir yansımasıdır.

Editörlüğünü Murat Yılmaz ve A. Çolpan Kavuncu’nun yaptığı *Türk Dünyası Başkentleri* kitabı sekiz devletin başkentleri hakkında geniş bilgilerin yer aldığı, şehircilik yanında bu ülkelerin siyasal ve toplumsal yapılarının ele alındığı bir çalışmadır. On bölümden oluşmakla birlikte bir bütünlük arz eden eserde, başkentler üzerinden Türk cumhuriyetlerinin ulus devlet kurma ve milli kimlik inşa süreçleri anlatılmaktadır. Projeye destek veren ve kitaba “Sunuş” yazan Mustafa İsen de çalışmanın amacını, interdisipliner bir yaklaşımla, tarihi arka plana bugünü anlayabilmek açısından gerektiği kadar yer vererek, ulus devlet ve milli kimlik inşa sürecinde öncü rol oynayan başkentler üzerinden bağımsız Türk cumhuriyetlerinin siyasal, toplumsal, ekonomik ve kültürel dönüşümleri ortaya koymak şeklinde ifade etmektedir.

Türk Dünyası başkentleri denince kitapta yer alan şehirler yanında Kaşgar, Kazan, Saray Bosna, Üsküp, Halep, Şam gibi şehirler de akla gelmektedir. Kültürel bir kavram olan Türk dünyası, ortak dil ve paylaşılan tarih ve değerler temelinde geniş bir coğrafyayı kapsamaktadır. Orta Asya, Kafkasya ve Anadolu dışında da Türk kültürünün derin izler bıraktığı bölgeler

* Prof. Dr., Gazi Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü – Ankara / Türkiye
purtas@gazi.edu.tr

vardır. Tarihi süreç içerisinde Balkanlar, Orta Doğu, Güney Asya, Akdeniz ve Karadeniz kuşağında farklı halklarla ve kültürlerle alış veriş ve etkileşim içerisinde evrilerek günümüze ulaşan zengin Türk kültürü farklı toplumların ve bölgelerin karakteristiğini de içerisinde bulundurmaktadır. Duşanbe'yi kaleme alan Pınar Akçalı bu olgudan hareketle “Türk olmayan” bir ülke başkentinin kitapta yer almasını şu şekilde izah etmektedir: Türkiye ile ortak bir tarihsel, kültürel ve edebi mirasa sahip olan Tacikistan'ın başkenti Duşanbe'nin bu kitap içerisinde yer alması sadece anlamlı değil, aynı zamanda gereklidir.” Bu gerekçeden hareketle, projenin devamı niteliğinde farklı şehirler ve başkentler üzerinden çalışmanın devam ettirilmesinin faydalı olacağı kanaatindeyim.

Bu kitapta ele alınan başkentlerden, ikisi dışında (Ankara ve Lefkoşe) tamamı Sovyet geçmişine sahip şehirlerdir. Sovyetler Birliği'nde başkentler, Sosyalist sistem ve onun kalkınma modelinin vitrini şeklinde tasarlanmışlardır. Bu çerçevede en görkemli Sovyet şehirleri arasında Moskova ve Kiev'den sonra Taşkent gelir. Ancak Almatı, Aşgabat, Bakü, Bişkek ve Duşanbe de diğerlerinden geri kalmaz. Geniş meydanlar, bağımsızlığın ardından ulusal kahramanların heykelleri ile değiştirilen devasa Lenin heykelleri, 2. Dünya savaşında verilen şehitlerin anısına sürekli yanan ateş ve daha pek çok Sovyet sembolü bu şehirlerin ortak karakteristiğidir. Sovyet başkentleri aynı zamanda opera, tiyatro, müze gibi kültür-sanat mekanlarının da ön planda olduğu şehirlerdir. Bu noktada Yirmi Sekiz Çelebi Mehmet'in 1720'li yıllarda Paris'e yaptığı ziyareti anlattığı *Sefaretname-i Fransa'sı* akla gelmektedir. Yirmi Sekiz Çelebi Mehmet sefaretnamesinde operaya ayrı bir yer ayırır ve detaylı bir şekilde operayı anlatır.

Opera, Sovyet kültür politikasının sembolik unsurlarından biridir. Böyle olunca Sovyet geçmişine sahip ülkelerin tamamında opera, tiyatro, müze binaları başkentlerin en prestijli yapıları olarak karşımıza çıkmaktadır. 1933 yılında Ankara'da inşasına başlanan Büyük Tiyatro'nun (Opera Sahnesi) mimarisinin Sovyet yapısalcılığı stilini yansıtmaması da tesadüf değildir. Astana, Bakü ve Aşgabat'ta bağımsızlık sonrası inşa edilen yeni opera, tiyatro ve müze binaları ise geçmiştekenden daha görkemli ve ihtişamlıdır. Türkmen gelenekleriyle bağdaşmadığı gerekçesiyle operanın bir dönem kapatıldığı Türkmenistan'da dahi, kültür sanat mekanları başkent dışındaki şehirlerde de ilk inşa edilen yapılarıdır.

Sovyet geçmişini paylaşan Türk cumhuriyetlerinin başkentlerinde yeni olan geleneksel yapıların başında camiler gelmektedir. Kazakistan'ın yeni başkenti Astana'da inşa edilen Hazret Sultan Hoca Ahmet Yesevi Camii bunların en büyüğüdür. Astana, geleneğin sadece eskii ve muhafaza edilene ifade etmediğinin; geleneğin modern mimariler üzerinden de sürdürülebildiğinin somut örnekleriyle doludur. Astana'nın sembolü haline dönüşen “Han Çadır”, “Bayterek”, “Hazret Sultan Camii” gibi yapılar Kazakistan'ın bağımsızlığının milli kültür temelinde yükseldiğinin işaretleridir. Türk cumhuriyetlerinin başkentlerinde bağımsızlık sonrası yaşanan dönüşüm, Sovyet döneminde “şekilce milli muhtevaca sosyalist” olarak ifadesini bulan anlayışın tam tersine bir değişimin tezahürüdür.

Kitapta Bakü'nün anlatıldığı makalenin ilk cümlesi şöyledir: “Bakü, petrolün var ettiği ve şekillendirdiği bir şehirdir.” Petrol, kuşkusuz tarih boyunca olduğu gibi bağımsızlık sonrası

Azerbaycan'ın siyasi, ekonomik ve toplumsal gelişmesinde de önemli rol oynamıştır. Öte yandan Bakü'nün caddeleri, *küçeleri* (sokakları), meydanları, parkları ve önemli binalarının taşıdığı adlar şehre ruh verir. Açık hava müzesi niteliğindeki şehrin mekan isimleri, Bakü'yü adeta milli tarih müzesine dönüştürmektedir. Raşid Behbudov caddesinden Bulvar'a doğru inerken sağlı sollu sokak adlarına baktığımızda Üzeyir Hacıbeyli'den, Samed Vurgun'a, Ahundzade'den Mehmet Emin Resulzade'ye Azerbaycan'ın kültür tarihine damgasını vurmuş pek çok şahsın adını görürüz. Bakü'yü diğer şehirlerden ayıran unsurlar arasında, 1918 yükselen ve bu günde dalgalanan üç renkli bayrak, bu bayrak için şehit düşen Nuri Paşa komutasındaki Kafkas İslam Ordusu, bu şehitlerle koyun koyuna yatan Kanlı Yanvar şehitleri başta gelir. Bakü'ye Türk-İslam şehri kimliğini kazandıran mimari eserler arasında ise, UNESCO'nun dünya mirası olarak tanıdığı "İçeri Şehir", Şirvanşahlar Sarayı, Kız Kalesi, Teze Pir Camisi, Halvetilik tarikatının ulularından Şeyh Bakuvi Türbesi gibi yapılar sıralanabilir.

Yeni Bağımsız Türk cumhuriyetlerinin ulus devlet kurma, milli kimlik inşa etme, egemenlik ve bağımsızlıklarını güçlendirme çabalarının başkentler üzerinden anlatıldığı kitapta, Bişkek'in kelime anlamının "kımızı karıştırmak için kullanılan uzunca bir sopaya verilen ad" olduğu; Duşanbe'de Akdeniz ikliminin egemen olduğu; Almatı'da aport adı verilen büyük, hoş kokulu ve çok tatlı elmanın bugün de çok meşhur olduğu gibi pek çok ilginç bilgiyi de bulmak mümkündür.

Yazarlar arasında Türkiye'den bilim insanları yanında KKTC, Azerbaycan, Kazakistan'dan akademisyenlerin bulunması, tüm ekibin alan araştırması yapmış uzmanlar olması çalışmanın niteliğini artırmıştır. Editörler tarafında eserin öz sözde anlatılan hazırlık ve ortaya çıkış süreci, ekip çalışmaları için model olacak niteliktedir. Tek bir cümleyle tarif etmek gerekirse; *Türk Dünyası Başkentleri* kitabı, Türkiye'nin ait olduğu, ancak yeteri kadar tanımadığı, birbirine derin köklerle, bağlı yeni dünyasına içerden bir bakış için temel bir kaynaktır.